

Malitskiy, B. A. & Onoprienko, V. I. 1996. Mezhdunarodnoe sotrudnichestvo kak vozmozhnost vyzhivaniya fundamentalnoy nauki v Ukraine [International Cooperation as a Possibility to Survival of the Fundamental Science in Ukraine]. *Nauka i naukovedenie*, № 1–2. S. 44–50. [In Russian]

Medvid, V. O. 2017. Mizhnarodna tekhnichna dopomoha yak odyn iz napriamiv mizhnarodnoi spivpratsi Ukrainy (1992–2014 rr.): istoriografiiya problemy [International Technical Assistance as the One of the Ways of International Cooperation of Ukraine (1992–2014):Historiography]. *Storinky istorii*. № 44. S. 167–174. [In Ukrainian]

Posviatenko, N. I. (Zhornik, N. I.). 2003. Mizhnarodne spivrobotnytstvo naukovo-tekhnichnoi shkoly profesora M. F. Semka [International Cooperation of Scientific and Technic School of Professor M. Semko]. *II-a Vseukrainska naukova konferentsiia «Aktualni pytannia istorii nauky i tekhniki»*. Kyiv. S. 74–78. [In Ukrainian]

Tverytnykova, O. Ye. 2018. Mizhnarodni proekty ukrainskykh vchenykh u haluzi elektrotekhniki (druga polovyna XX st.) [International Projects of Ukrainian Scientists in Electric Technology (the 2nd Half of 20th Cent)]. *XIII-a Vseukrainska naukovo-praktychna konferentsiia molodykh uchenykh ta spetsialistiv «Istoriia osvity, nauky i tekhniki v Ukraini»*. Kyiv. S. 295–299. [In Ukrainian]

Khimiuk, I. V. 1997. Pro mizhnarodne spivrobotnytstvo Instytutu elektrodynamiky NAN Ukrainy [About the International Cooperation of The Institute of Electrodynamics of The NAS of Ukraine]. *Tekhnichna elektrodynamika*. № 1. S. 13–15. [In Ukrainian]

Kapil, R. 2000. 18th-century pacific voyages of discovery, «big science», and the shaping of an european scientific and technological culture. *History and Technology*. Vol 17. P. 79–98.

УДК 070.1.(477)«2015/2019»

DOI: 10.20535/2307-5244.49.2019.189575

С. О. Костилєва

*Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»*

ORCID 0000-0002-0909-7887

S. O. Kostyleva

*National Technical University of Ukraine
«Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute»*

РОЗДЕРЖАВЛЕННЯ ДРУКОВАНИХ ЗМІ УКРАЇНИ (2015–2019): ОСОБЛИВОСТІ, РЕЗУЛЬТАТИ, ЗНАЧЕННЯ РЕФОРМИ

*Denationalization of Print Media of Ukraine (2015–2019):
Features of Reform, Results, Importance*

У статті проаналізовано передумови, перебіг та результати реформи в медіасфері — роздержавлення друкованих ЗМІ України. Обґрунтовано висновок про успішність реформування державних і комунальних друкованих ЗМІ. Найважливішими результатами реформи стали обмеження впливу

центральної та місцевої влади на пресу, створення рівних умов діяльності друкованих засобів масової інформації різних форм власності.

Ключові слова: Україна, друковані ЗМІ, державні та комунальні ЗМІ, медіа-реформа, медіа-експерти, громадські організації

On April 17, 2014, the Democratic majority, formed in Parliament after the escape of former President Viktor Yanukovich, voted for the new Law on Public Television and Radio Broadcasting of Ukraine. It launched one of the most critical media reforms, capable of creating a truly independent, powerful, and influential media. Subsequently, the Agreement of the Parliamentary Member Coalition “European Ukraine,” convened by the Parliament members after the 2014 parliamentary elections, listed several steps to reform the media sector as priorities of social and humanitarian reform. Reform prohibiting printed media by state bodies and local authorities was necessary.

The Law of Ukraine «On Reforming State and Local Printed Media» was passed at the end of 2015. According to this law, the state authorities and local self-governing bodies were obliged to become partial founders of the print media or to transfer the print media, established by the central executive bodies, into the status of an official print media.

It took three years to reform all state periodicals. It took place in two stages: the first — during 2016, the second — during 2017–2018. The first phase was to become «pilot,» last for one year and cover publications that voluntarily agreed to the change. The purpose of this phase was also to identify potential obstacles to reform and elaborate relevant legislative mechanisms in response.

In the second, the voluntary-told phase, the rest of the periodicals had join the reform. Whether to volunteer for reform in the first phase or to wait for the second phase had to be decided by the end of March 2016.

On December 31, 2018, one of the most extensive media reforms in Ukraine — the Printed State and Local Media — ended. Ukraine has fulfilled its commitment to the Council of Europe and the Ukrainian society to limit the influence of state and local authorities on the press and to create an equal ground for printed media of different ownership.

Keywords: Ukraine, media, state and local media, media reform, media experts, NGO.

Дослідження медійної реформи в Україні 2015–2019 рр., зокрема роздержавлення друкованих ЗМІ, безперечно, належить до пріоритетних наукових завдань. З одного боку, це зумовлено суспільним запитом на глибший аналіз перебігу демократичних реформ, а з іншого — реальними завданнями, що впливають з необхідності дотримання міжнародних стандартів в інформаційній політиці сучасної України.

Винесена в заголовок статті проблема практично ще не була об'єктом наукових досліджень. За останні п'ять років значна кількість політиків, журналістів, експертів-медійників та ін. здебільшого вели активну оперативну роботу, спрямовану на підтримку реформи. Нині настав час осмислити й проаналізувати результати цього процесу. Саме таку мету ставить перед собою автор статті.

З огляду на окреслені обставини, історіографічну базу з заявленої теми ще майже не напрацьовано. Як зазначалося, йдеться про окремі публікації, які готували під час реформи журналісти, експерти громадських організацій та ін. Найбільш змістовними і важливими серед них є роботи В. Володарської (Володарська, В. 2019), С. Остапи (Остапа, С. 2016), К. Кулини (Кулина, К. 2019), в яких проаналізовано окремі етапи реформи, її досягнення та проблемні моменти. При цьому слід зважати, що часом важко чітко розмежувати, які з цих публікацій слід віднести до історіографічного нарративу, а які — до джерельної бази. Зокрема, йдеться про аналітичні звіти представників громадських організацій, що містять численні статистичні дані та інші важливі матеріали. До першоджерел, безумовно, належать використані під час підготовки статті проекти законів, закони, укази вищих органів державної влади України та інші документи, а також інтерв'ю політиків, урядовців тощо.

Загальновідомо, що пресові видання, підпорядковані органам державної влади, нездатні ефективно виконувати головну функцію — максимально об'єктивно й неупереджено інформувати читача про ті чи інші важливі суспільно-політичні, культурні тощо події. Особливо, якщо преса фінансово залежить від дотацій з державного чи місцевого бюджетів. Зважаючи на це, ще від початку 1990-х рр. на порядку денному України постало питання про реформування друкованих ЗМІ шляхом виходу державних і муніципальних органів зі складу їхніх засновників та редакцій. Необхідність реформувати вітчизняні ЗМІ актуалізувалася й перспективами євроінтеграції України. Під час приєднання до Ради Європи 1995 р. Україна зобов'язалася забезпечувати плюралістичну демократію, верховенство права та захищати права і основні свободи людини. Рада Європи, оцінюючи, як Україна виконує зобов'язання, неодноразово наголошувала на нагальній потребі демократизувати діяльність ЗМІ. Так, у Резолюції № 1466 «Про виконання обов'язків та зобов'язань Україною» від 5 жовтня 2005 р. ПАРЕ звернула увагу на важливість таких дій із «покращення умов для функціонування плюралістичної демократії в Україні»: перетворення державних телерадіокомпаній на канали громадського мовлення; роздержавлення друкованих ЗМІ, які заснували органи державної влади й місцевого самоврядування; гарантування прозорості власності на засоби масової інформації та ін.¹

¹ Про виконання обов'язків та зобов'язань Україною. 2005. Резолюція № 1466 Парламентської Асамблеї Ради Європи. [Online]: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_611

Попри ці рекомендації, реформування друкованих засобів масової інформації довгі роки гальмувало. На заваді руху вперед стояла не так «ментальна спадщина» комуністичної преси, як цілком прагматичні інтереси нових політичних еліт і власників медіа.

Одне з ключових завдань медійної реформи полягало в роздержавленні засобів масової інформації в Україні, тож відповідні концепції вносили до парламенту ще 1998 р. Зокрема, необхідність ухвалити спеціальний закон про реформування державної і комунальної преси було передбачено Указом Президента України від 20 січня 2006 р. № 39 «Про План заходів із виконання обов'язків та зобов'язань України, що випливають з її членства в Раді Європи»¹. Однак, попри це в країні й надалі користувалися ЗМІ як інструментом політичної боротьби, особливо під час виборів, що суттєво стримувало запуск реформи. І, якщо оновлену редакцію законодавства про телебачення і радіомовлення схвалили вже 2006 р., а Європейську конвенцію про транскордонне телебачення Україна ратифікувала 2008 р.², то реформа ЗМІ стала можливою лише після 2014 р.

17 квітня 2014 р. Верховна Рада України ухвалила новий Закон «Про Суспільне телебачення і радіомовлення України»³, який забезпечив старт одній із найважливіших медійних реформ. Пріоритети в реформуванні ЗМІ — роздержавлення друкованих засобів масової інформації державної та комунальної власності, ліквідація як державної інституції Національної експертної комісії України з питань захисту суспільної моралі, забезпечення прозорості, демонополізації та деофшоризації медійної власності, посилення відповідальності за перешкоджання журналістській діяльності, захист національного інфопростору та ін. — містила й Угода про Коаліцію депутатських фракцій «Європейська Україна»⁴.

Вагому роль у просуванні медійних реформ відіграв Комітет Верховної Ради України з питань свободи слова та інформаційної політики. За короткий час Верховна Рада України ухвалила понад 20 законів, спрямованих на вдосконалення регулювання медіа. Більшість із них розробили безпосередньо члени Комітету в співпраці з представниками громадянського суспільства⁵. Важливе значення мала створена і презентована вже 2014 р. «Дорожня карта реформ», яка містила покрокові завдання для впровадження змін

¹ Про План заходів із виконання обов'язків та зобов'язань України, що випливають з її членства в Раді Європи. 2011. Указ Президента України. [Online]: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/39/2006>

² Про ратифікацію Європейської конвенції про транскордонне телебачення: Закон України. 2008. Відомості Верховної Ради. 2009. № 15. Ст. 203. [Online]: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/687-17>

³ Про Суспільне телебачення і радіомовлення України: Закон України. 2014. Відомості Верховної Ради. 2014. № 27. Ст. 904. [Online]: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1227-18>

⁴ Угода про Коаліцію депутатських фракцій «Європейська Україна». 2014. [Online]: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0001001-15>

⁵ Реанімаційний Пакет Реформ. Історія виникнення. 2018. [Online]: <https://tpr.org.ua/about-us/history/>

у 18 найважливіших на той час галузях, включно з медійною¹. А в лютому 2015 р. Парламент України проголосував за ліквідацію Національної експертної комісії України з питань захисту суспільної моралі, який суспільство трактувало як орган державної цензури. На утримання цієї експертної комісії щороку витрачали до 5 млн грн.²

На початку медіа-реформи головну увагу суспільства було прикуто до перетворення державної системи телебачення на суспільне мовлення. Але не менше значення для посилення незалежності медіа мала відіграти ще одна реформа — роздержавлення друкованих засобів масової інформації державних органів і місцевої влади. В Україні на початок 2014 р. існувало понад 600 комунальних газет. Нерідко ці видання ставали своєрідними «ретрансляторами» інтересів представників місцевої влади та адміністративним ресурсом для прихованої агітації за кошти місцевих бюджетів. За даними Державного комітету з питань телебачення і радіомовлення, протягом 2013 р. фінансову підтримку з місцевих бюджетів отримали 645 газет, а її сума становила 97 899 500 грн. (Володовська, В. 2019). 2015 р. лише з київського міського бюджету на комунальні медіа було витрачено 35 млн грн. (Остапа, С. 2016). Подібною була ситуація і з парламентською газетою «Голос України», журналом «Віче», на фінансування яких із держбюджету 2015 р. було витрачено понад 14 млн грн.³

Законодавчим підґрунтям реформи друкованих ЗМІ став проект Закону України «Про реформування державних і комунальних друкованих засобів масової інформації» № 1123⁴. Закон ухвалили наприкінці 2015 р., його проходження було складне й затяжне: коли 21 грудня Президент України Петро Порошенко повернув Закон зі своїми пропозиціями для повторного розгляду, медійники сприйняли як чергову затримку (Остапа, С. 2016). Однак урешті Закон схвалили й 1 січня 2016 р. він набув чинності.

Відповідно до цього Закону, передбачався вихід органів державної влади та місцевого самоврядування зі складу засновників друкованих ЗМІ або перетворення друкованих ЗМІ, які заснували центральні органи виконавчої влади, на офіційні друковані видання. У такий спосіб мали бути унеможливлені подальший вплив чиновників на редакційну політику видань і використання газет як адміністративного ресурсу для агітації. Роздержавлення передбачало також припинення бюджетного фінансування. На реформування всіх державних видань відводилося 3 роки, реформа мала проходити у два етапи: перший — у 2016 р., другий — у 2017–2018 рр. Пер-

¹ Дорожня карта реформ для Верховної Ради VIII скликання. 2014. [Online]: <https://tinyurl.com/thynhf8>

² Комісію з суспільної моралі остаточно ліквідовано. 2015. [Online]: <https://tinyurl.com/tyxvwd4>

³ Парламентські ЗМІ: в очікуванні реформ. 2015. [Online]: <https://tinyurl.com/r7ug9to>

⁴ Про реформування державних і комунальних друкованих засобів масової інформації: Закон України. 2015. Відомості Верховної Ради. 2016. № 3. Ст. 34. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/917-19>

ший етап мав стати «пілотним», тривати один рік та охопити видання, які добровільно зголосяться на роздержавлення. Мета цього етапу полягала ще й у тому, щоб виявити потенційні перешкоди в реформуванні та підготувати відповідні пропозиції законодавчих змін для їх усунення. На другому етапі мали бути реформовані всі друковані засоби масової інформації.

Головним органом виконавчої вертикалі, який відповідав за реформу й виконання Закону, став Держкомтелерадіо. За його інформацією, на участь у першому етапі зголосилися 260 редакцій друкованих ЗМІ. 110 із них подали повний пакет документів, потрібних для роздержавлення. Ще 212 поінформували комітет про те, що реформуватимуться в другу чергу¹.

Список друкованих ЗМІ, які належало реформувати на першому етапі, поповнювався до 1 липня 2016 р. Близько 100 з 560 редакцій комунальних та державних видань виявилися, тим не менше, неготовими визначитися з етапом і типом реформування. Колективи газет «Голос України» й «Урядовий кур'єр» обрали для реформування другий етап, як і більшість державних та відомчих ЗМІ. На думку медіаексперта Г. Чижик, таке рішення колективів центральних друкованих органів зумовлювалося прагматичним прагненням залишитися на бюджетному фінансуванні. «Здебільшого це головний аргумент, навіть якщо його й не озвучують уголос, — зазначала експерт. — Необхідність самостійно аналізувати потреби аудиторії й залучати рекламодавців лякають редакторів, не звиклих до того, що їхні доходи залежать від тиражів. Також не всі органи влади готові відпустити свої ЗМІ у вільне плавання» (Остапа, С. 2016). Втім, вибір другої черги для реформування міг бути зумовлений і прагненням уникнути неминучих помилок. «Перший етап ми називаємо пілотним, — висловився з цього приводу голова НСЖУ О. Наливайко. — Саме він допоможе визначити проблемні місця закону, побачити вади й виправити їх. Ми думали, що охочих реформуватись у першому етапі буде не більше ста, а виявилось, що майже половина комунальних і державних видань хоче пройти роздержавлення в 2016 році» (Остапа, С. 2016).

Досить скоро стало зрозумілим, що реформа все-таки буксує. Наприкінці її другого року було очевидним і те, що низка редакторів (і редакційних колективів) комунальних газет взагалі не схвалюють реформу, адже бояться через зміни втратити роботу. Перепоною на шляху до роздержавлення стала й бездіяльність органів місцевого самоврядування. Деякі органи влади також не підтримали пропозиції трудового колективу щодо етапу реформування або ж гальмували ухвалення рішення, ініціюючи фінансові перевірки. Зважаючи на все це, Держкомітет мусив звернутися до Кабінету Міністрів із проханням доручити районним та обласним адміністраціям «допомогти»

¹ Про затвердження Порядку формування зведеного переліку об'єктів реформування. 2016. Наказ Держкомтелерадіо № 65. [Online]: <https://tinyurl.com/tjvyner>

місцевим радам роздержавити свої друковані ЗМІ. 21 квітня 2016 р. з аналогічним проханням у зверненні до Президента виступила й Національна спілка журналістів України¹.

Чимало проблем з реформуванням було закладено й у самому Законі. «На перший погляд, найбільшою проблемою закону є те, що він не враховує особливостей окремих видань, — наголошувала з цього приводу медіа-експерт Г. Чижик. — Державна й комунальна преса настільки різна за юридичними формами та способами організації, що навряд чи можна написати закон, який врахує всі нюанси. Оскільки йдеться про видання, засновниками яких здебільшого є місцеві ради, для виконання закону необхідна політична воля. Депутати деяких місцевих рад відмовляються голосувати за реформування. Але проблеми не лише на місцях: деякі міністерства сміливо заявляють, що їхні ЗМІ не підпадають під зміну закону. А журналістів, схоже, така ситуація цілком влаштовує» (Остапа, С.).

Ще одна проблема полягала в плутанині з визначенням, хто саме є суб'єктом реформування. В деяких друкованих ЗМІ функції редакції виконували редакційно-видавничі об'єднання, телерадіопрес-центри, інформаційні агентства, видавництва, видавничі об'єднання, засновниками яких були органи державної влади. Окрім випуску газет, вони вели й інші справи, тож органи місцевої влади мали формальні підстави не виходити зі складу засновників.

Як свідчить аналіз публікацій у пресі, часто на місцях неминучому роздержавленню ЗМІ передували різні конфлікти. Наприклад, правління Запорізької обласної організації НСЖУ звернулося до голови Запорізької обласної ради Григорія Самардака та депутатського корпусу облради з закликом не ліквідувати обласну газету «Запорізька правда» й виконати вимоги закону про роздержавлення². В Херсоні депутати звільнили редактора комунальної газети «Херсонський вісник» ще в лютому 2016 р.³ А в березні 2016 р. на Харківщині депутати звільнили редактора районної газети «Наш край»⁴. Профспілки заявили, що захищатимуть у суді право журналістів комунальної газети «Херсонський вісник» зберегти видання, яке хоче ліквідувати засновник — Херсонська міська рада⁵. На те, що Чернівецька міська рада затягує роздержавлення видання, скаржився й головний редактор (дирек-

¹ Пленум НСЖУ просить Петра Порошенка сприяти реформуванню друкованих ЗМІ. 2016. [Online]: <https://tinyurl.com/r3nmapw>

² Запорізька організація НСЖУ закликає владу не ліквідувати газету «Запорізька правда». 2016. [Online]: <https://tinyurl.com/s7nnxhc>

³ У Херсоні депутати звільнили редактора комунальної газети «Херсонський вісник». 2016. [Online]: <https://tinyurl.com/tb83hdt>

⁴ На Харківщині депутати звільнили редактора районної газети «Наш край». 2016. [Online]: <https://tinyurl.com/u2g2frz>

⁵ Херсонська влада ігнорує закон про роздержавлення і ліквідує комунальну газету — НСЖУ. 2016. [Online]: <https://tinyurl.com/wtcpggc>

тор) газети «Чернівці» Василь Семчук¹. Також і Хмельницька обласна рада не підтримала рішення про вихід зі співзасновників обласної газети «Подільські вісті»².

Втім, численні публікації в пресі наочно свідчили й про успіхи першого етапу реформування. Зокрема, Хмельницька міська рада погодила-ся реформувати комунальну газету «Проскурів»³. Співзасновники газети «Обрії Ізюмщини» підтримали пропозицію колективу про реформування, вийшовши 26 квітня 2016 р. зі складу співзасновників редакції⁴. Депутати Львівської міськради проголосували за вихід із переліку засновників львівської газети «Ратуша»⁵.

Як засвідчила практика, проблеми виникали з державними друкованими ЗМІ тоді, коли засновники в той чи інший спосіб намагалися вийти з-під дії Закону. Так, 11 травня 2016 р. Комітет з питань свободи слова та інформаційної політики розглянув законопроект № 4412 про внесення змін до Закону «Про реформування державних і комунальних друкованих ЗМІ»⁶, яким пропонувалося не поширювати дії Закону на видання, які заснували Міністерство оборони, Національна гвардія та Державна прикордонна служба. Збереження фінансування з бюджету видань силових структур обґрунтовувалося, зокрема, потребою вести ефективну інформаційну політику, спрямовану на боротьбу з іноземною агресією, тероризмом, проявами сепаратизму й іншими викликами.

Водночас подібні пропозиції доволі критично сприймали медіаексперти й громадянське суспільство. «Схоже, автори цієї ініціативи не розуміють логіки, закладеної в закон про реформування преси, — прокоментувала це експерт Г. Чижик. — Ідея не лише в тому, щоби звільнити місцеві бюджети від надмірних витрат чи припинити випуск неактуальних міністерських видань. Ідея в тому, що держава взагалі не може мати власних ЗМІ, через які доноситиме свою позицію. Такий пар владі коштом платників податків є нонсенсом у демократичній державі і реальною загрозою свободі вираження» (Остапа, С. 2016).

¹ Чернівещка міськрада затягує процес роздержавлення газети «Чернівці» — НМПУ. 2016. [Online]: <https://tinyurl.com/tbeocxk>

² Хмельницька обирада провалила реформування газети «Подільські вісті». 2016. [Online]: <https://tinyurl.com/wtcepggc>

³ Хмельницька міська рада погодила-ся на реформування комунальної газети «Проскурів». 2016. [Online]: <https://tinyurl.com/w6ur69w>

⁴ Співзасновники газети «Обрії Ізюмщини» підтримали пропозицію колективу про реформування. 2016. [Online]: <https://tinyurl.com/u43bfb4>

⁵ Львівська міськрада дозволила реформування газети «Ратуша». 2016. [Online]: <https://tinyurl.com/uaj39gn>

⁶ Про реформування державних і комунальних друкованих засобів масової інформації (щодо непоширення дії Закону на друковані засоби масової інформації органів сектору безпеки і оборони). 2016. Проект Закону про внесення змін до Закону України. 2016. http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=58711

Отже на першому етапі реформи не вдалося вкласти у заплановані терміни. Формування переліку «першоетапників», із затвердженням якого для них формально стартували перетворення, затягнулося майже на рік — до 23 листопада 2016 р. В результаті 244 комунальні та державні видання, які подалися на перший етап реформування, фактично лише розпочали роздержавлюватися разом з рештою видань, які підлягали реформуванню на другому етапі¹. Другий етап мав тривати з 1 січня 2017 р. до 31 грудня 2018 р.

На другому етапі медіа-реформи ще більш увиразнилися проблеми, які проявилися на її початку. З одного боку, частина редакцій друкованих ЗМІ реформувалася всупереч спротиву влади й загрузла в тривалих судах щодо майнових та інших питань. Проте, з іншого боку, частина редакцій так і не змогли започаткувати реформування, тож в рамках чинного законодавства вони мали просто зникнути або діяти вже як нові видання, не пов'язані з попередніми.

Комітет Верховної Ради України з питань свободи слова та інформаційної політики, представники Держкомтелерадіо та медійні експерти двічі намагалися внести відповідні зміни до профільного закону для усунення перешкод, які виникали на шляху роздержавлення, зумовлюючи конфлікти між засновниками видань і трудовими колективами, проблеми в збереженні майна редакцій тощо. На це було спрямовано, зокрема, проект Закону «Про внесення змін до Закону України “Про реформування державних і комунальних друкованих засобів масової інформації”» № 8441 від 6 червня 2018 р.² Проте цей законопроект так і не ухвалили.

Між тим саме через недосконалість законодавства (Верховна Рада двічі не підтримала необхідні зміни до Закону про роздержавлення друкованих ЗМІ) залишилися прогалини, які давали змогу обходити заборони на заснування й фінансування місцевих комунальних ЗМІ. Так, по суті, законодавство не забороняло видавати газети, засновниками яких були КП міської чи районної ради, адже ці газети прямо не мали статусу комунального ЗМІ. Коментуючи цю ситуацію, С. Томіленко зазначав: «Існування такої можливості НСЖУ вважає дискредитацією самої реформи» (Мичко, С. 2019). Іще одним негативним явищем, яке виникало в обхід Закону і на яке звертав увагу голова Національної спілки журналістів України, стало видання так званих інформаційних бюлетенів об'єднаних територіальних громада: називалися вони бюлетенями, а не газетами, відповідно, й не реєструвалися.

¹ Про затвердження переліку друкованих засобів масової інформації та редакцій, реформування яких здійснюється на першому етапі. 2016. Постанова Кабінету Міністрів України. [Online]: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-2016-n#n8>

² Про реформування державних і комунальних друкованих засобів масової інформації. 2018. Проект Закону про внесення змін до Закону України. 2018. [Online]: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=64161

«Але одна справа, — зазначав з цього приводу С. Томіленко, — коли справді видається одноразова листівка з офіційними матеріалами й оголошеннями. І зовсім інша, коли ... є приклад на Вінниччині, де такий “ніби бюлетень” з п’ятитисячним накладом кожні два тижні розповсюджується ... і фактично є “ручною” газетою голови громади, тобто пропагандистським владним ресурсом» (Мичко, С. 2019).

На практиці непростим виявилось і роздержавлення центральної преси. 2017 р. з-під реформування було виведено друковані ЗМІ, які заснували Міністерство оборони України та військово-цивільні адміністрації, на час проведення антитерористичної операції¹. А 2 жовтня 2018 р. Верховна Рада України проголосувала також за виключення з реформування парламентської газети «Голос України» й газети Кабінету Міністрів України «Урядовий кур’єр».

Залишалися проблеми і з обіцяною редакціям газет на початку реформи державною фінансовою підтримкою. На практиці обіцянки залишилися декларацією.

Відповідно до Закону «Про реформування державних і комунальних друкованих засобів масової інформації» від 31 грудня 2018 р. реформа друкованих державних і комунальних ЗМІ офіційно завершилася. Насправді ж реформа тривала ще й у першому півріччі 2019 р. Відповідно до даних Держкомтелерадіо, на 28 грудня 2018 р. в Україні загалом було реформовано 402 комунальних ЗМІ (понад 60% від загальної кількості видань, що реально виходять), 23 — державних (понад 25% від загальної кількості видань, що реально виходили)². Натомість на липень 2019 р. було реформовано 601 видання (майже 96% від загальної кількості державних і комунальних ЗМІ, що реально виходили на кінець 2018 р.), а саме: 560 комунальних (97% від загальної кількості комунальних видань), 41 державне (91% від загальної кількості видань) (Остапа, С. 2019). Провідники реформи оцінювали такі результати як успішні. «Коли ми три з половиною роки тому почали реформу, деякі експерти прогнозували, що нереформованими лишиться половина видань. І це, на їхню думку, був найоптимістичніший варіант. Як бачите, нам вдалося досягти кращого результату: на сьогодні маємо лише 4% нереформованих ЗМІ», — підсумовував результати реформи Олег Наливайко (Остапа С. 2019).

Натомість громадські організації, які моніторили процес, відзначили низку порушень та недоліків у проведенні реформи. Загалом, за даними

¹ Про внесення змін до деяких законів України щодо створення друкованих засобів масової інформації Міністерством оборони України на час проведення антитерористичної операції: Закон України // Відомості Верховної Ради. № 26. 2017. Ст. 296. [Online]: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2051-19>

² На 28 грудня 2018 року реформувались 425 друкованих ЗМІ, процес триває — Держкомтелерадіо. 2019. [Online]: <https://tinyurl.com/u23mwh4>

Центру демократії та верховенства права, роздержавлення преси внаслідок реформи не завершилося, бо майже чверть державних видань існують і після офіційного завершення реформи (Кулина, К. Роздержавлення преси не завершено. 2019).

Як висновок, можна зазначити, що попри всі недоліки реформування державних і комунальних друкованих ЗМІ в цілому відбулось. Україна виконала зобов'язання перед Радою Європи й українським суспільством щодо обмеження впливу державної та місцевої влади на пресу й створення рівних умов діяльності друкованих засобів масової інформації різних форм власності. Оскільки реформування було правом, а не обов'язком, то скористатися їм та взяти на себе відповідальність виявилися готові далеко не всі. Тому частина видань була змушена припинити свій вихід. І все-таки за майже чотири роки медійну реформу вдалося запустити, хоча повноцінна реалізація її завдань іще потребує додаткових зусиль. Так, Держкомтелерадіо розробив проект Концепції підтримки та розвитку регіональних ЗМІ, яка має вдосконалити законодавство й створити привабливі економічні умови для розвитку саме регіональних ЗМІ. Це має здійснюватися через запровадження податкових пільг для редакцій і спеціальних тарифів на доставку друкованих ЗМІ, надання за встановленими критеріями державної фінансової допомоги редакціям друкованих ЗМІ на поліграфічні послуги та папір, як найвитратніші складові виробничого процесу тощо. Завданнями остаточного завершення реформи на найближчий час, вочевидь, мають стати підвищення незалежності й ефективності медійного регулятора, посилення гарантій захисту журналістської діяльності, а також державна підтримка засобів масової інформації.

Володовська, В. 2019. Медійна реформа: досягнення Революції Гідності та виклики для нової влади. Аналітичний огляд. *Policy brief для Центру демократії та верховенства права*. [Online]: <https://tinyurl.com/unzndel>

Кулина, К. 2019. Роздержавлення: підсумки і плани на майбутнє. *Центр демократії та верховенства права*. [Online]: <https://tinyurl.com/wkqctz5>

Кулина, К. 2019. Роздержавлення преси не завершено: чверть державних видань продовжують існування. *Центр демократії та верховенства права*. [Online]: <https://tinyurl.com/v9fv6hy>

Мичко, С. 2019. *Сергій Томіленко: «В основному реформа роздержавлення преси пройшла успішно, однак залишаються речі, які дискредитують її результати»*. [Online]: <https://cutt.ly/4rRHSBi>

Остапа, С. 2016. *Роздержавлення або смерть. Частина перша: як просувається реформа*. [Online]: <https://tinyurl.com/smr6j35>

Остапа, С. 2019. Обмеження імпорту російських книжок і завершення роздержавлення преси. *Моніторинг Держкомтелерадіо за перше півріччя 2019 року*. [Online]: <https://tinyurl.com/ubqz68b>

Volodovs'ka, V. 2019. *Mediyna reforma: dosyahnennya Revolyutsiyi Hidnosti ta vyklyky dlya novoyi vlady. Analitychnyy ohlyad [Reform of Media: Achievements of Honour Revolution and Challenges for New Power: Analytical Review]. Policy brief dlya Tsentru demokratiyi ta verkhovnstva prava.* [Online]: <https://tinyurl.com/unzndel> [in Ukrainian]

Kulyna, K. 2019. *Rozderzhavlennya: pidsumky i plany na maybutnye [Denationalization: Conclusions and Planes for Future]. Tsentr demokratiyi ta verkhovnstva prava.* [Online]: <https://tinyurl.com/wkqctz5> [in Ukrainian]

Kulyna, K. 2019. *Rozderzhavlennya presy ne zavershene: chvert' derzhavnykh vydan' prodovzhuyut' isnuvannya. 2016 [Denationalization of Media is not Finished: a Quarter of State Periodicals are Still Active. 2016].* [Online]: <https://tinyurl.com/v9fv6hy> [in Ukrainian]

Mychko, S. 2019. *Serhiy Tomilenko: «V osnovnomu reforma rozderzhavlennya presy proyshla uspishno, odnak zalyshayut'sya rechi, yaki dyskredytuyut' yiyi rezul'taty» [Serhiy Tomilenko: «The Reform Mainly Has Passed Successfully, but there are Some Facts that Can Discredit Its Results].* [Online]: <https://cutt.ly/4rRHSBi> [in Ukrainian]

Ostapa, S. 2016. *Rozderzhavlennya abo smert'. Chastyna persha: yak prosvayet'sya reforma [Denationalization or Death. Part 1: How the Reform is Developing].* [Online]: <https://tinyurl.com/smr6j35> [in Ukrainian]

Ostapa, S. 2019. *Obmezheniya importu rosiys'kykh knyzhok i zavershennya rozderzhavlennya presy [Limitation of Russian Books Import and Denationalization of Periodicals]. Monitorynh Derzhkomtelradio za pershe pivrichchya 2019 roku.* [Online]: <https://tinyurl.com/ubqz68b> [in Ukrainian]